

Юлія ПОЛОВИНЧАК,

канд. іст. наук, старш. наук. співроб.

Бібліотечні ресурси як фактор зміцнення національної самосвідомості суспільства

У статті розглядається роль бібліотечних та інших установ, що зберігають інформацію і організують доступ до неї, у справі зміцнення національної самосвідомості суспільства.

Важливою тенденцією сучасного розвитку є зумовлена глобалізацією всесвітня уніфікація, що проявляється в інтернаціоналізації, поширенні масової культури, послабленні національних впливів у внутрідержавних сферах. Глобалізаційні процеси априорно спрямовані на нівеляцію особливостей історичного підґрунтя суспільного розвитку через створення техноінфопростору. У зв'язку з цим важливим завданням науковців стало визначення шляхів збереження національної культурної ідентичності в умовах мультикультуралізму.

Проблеми глобального світу стали об'єктом наукового інтересу соціологів, філософів, істориків, економістів, антропологів, культурологів. Наукове осмислення питання національної самосвідомості широко представлено як в історії філософської думки, так і в сучасній науковій літературі. Особливості національної самосвідомості українського народу досліджуються в руслі української національної ідеї (В. Борисенко, О. Забужко, Р. Кісь); ролі самосвідомості в онтогенезі і націогенезі (Ю. Бромлей, Я. Грицак, В. Євтух, А. Єрмоленко, В. Козлов, М. Крюков, Ф. Медвідь, О. Нельга, І. Онищенко, М. Степико, Н. Шульга та ін.); частина досліджень присвячена особливостям формування національної самосвідомості в умовах поліетнічного суспільства (В. Наулко,

О. Майборода, В. Малахов, В. Козлов, А. Скворцов, О. Мильников).

Ряд авторів присвятили дослідження аналізу тенденцій функціонування національної самосвідомості в сучасному глобальному світі. Так, зокрема в працях Т. Лильо досліджується вплив глобалізації комунікаційного простору на процеси національної ідентифікації в посткомуністичному світі, аналізується ідеологічна природа глобалізації, сучасна геоінформаційна ситуація та специфіка інформаційної мобільності нації в посткомуністичних умовах. Учений наголошує: конструктивність глобалізації залежатиме від того, чи визнають її ідеологи, що де-факто кожна національна культура уможливує поступ людства, а права людини неможливо реалізувати без реалізації національного права [1]. У свою чергу С. Мофа, розглядаючи концепції про сучасний занепад традиційних елементів національної держави, аргументує життєздатність націй, національної самосвідомості та національного державотворення [2].

Водночас, відзначаючи значні досягнення в розробці наукової проблеми інформаційно-комунікаційної революції як чинника глобальних трансформацій, не можна не вказати, що питання впливу глобалізації на розвиток національного, поєднання глобальної динаміки та етнічного поступу, використання національним вигод і переваг глобалізації, все ще чекає більш глибокого наукового осмислення.

Значення національної самосвідомості зростає в умовах глобалізації й жорсткої конкуренції держав, їхніх економік і соціальних систем. Адже національна ідентичність сприяє усвідомленню громадянином і суспільством національних інтересів, довірі до держави та її інституцій, солідарності з іншими членами спільноти і, відповідно, спроможності взаємодіяти з ними для досягнення суспільно значущих цілей. Приклади країн Центральної та Східної Європи переконує: розвинена національна ідентичність є вагомим конкурентним перевагою в сучасному глобалізованому світі.

Характерна для інформаційного суспільства тенденція розвитку технократичної парадигми в суспільній свідомості і пошуки альтернативи цьому негативному процесу вимагають нового погляду на роль бібліотечних та інших аналогічних установ, що зберігають інформацію і організують доступ до неї, у справі гуманізації національної ідеї і зміцнення національної самосвідомості суспільства.

Відзначимо окремо особливу роль бібліотек, що визначена їх традиційно значним впливом у справі масового інформування населення, здатністю забезпечити доступ до сучасних інформаційних ресурсів практично всім верствам населення; наявністю серйозної організаційної структури та матеріальної бази; залученням інформаційно-аналітичних центрів бібліотек до надання допомоги різним соціальним та державним інститутам у високопродуктивному використанні інформації [3, 148–149].

Крім того, важливими конкурентними перевагами бібліотек є: системність, фундаментальність та науковість, що визначає авторитетність бібліотечних установ, які гарантують користувачу якість свого інформаційного продукту. Інша важлива риса, якою характеризується діяльність бібліотечних установ, – їх незалежність, внаслідок чого сучасна бібліотека може претендувати на експертний статус.

Наразі бібліотеки поступово стають системоутворюючим компонентом соціально-культурної інфраструктури, формуючи навколо себе особливе культурне і інформаційно-комунікативне середовище, і, таким чином, перетворюючись із книгозбірень на центри формування громадської думки, сприяючи, зокрема, зміцненню національної самосвідомості суспільства.

На думку фахівців, засобом, здатним забезпечити збереження культурних традицій, їх врахування при формуванні системи освіти, науки, інформаційно-мовного простору та інших елементів духовно-інтелектуального потенціалу як у національному, так і в євроінтеграційному контекстах, може стати підвищення духовної

інформаційної мобільності нації. Цей механізм реалізується у вертикальній (передача знань з покоління у покоління) та горизонтальній (творення соціально нових знань, досвіду) формах [4, 48–54].

Вертикальна форма репродукування (передачі) традиційних знань і набутого досвіду конкретизується через сім'ю, національну освіту, культуру, ЗМІ, громадську думку тощо. Завдяки виробленню виховного ідеалу і ціннісних орієнтацій, норм поведінки формуються історична пам'ять, духовність, національна свідомість, менталітет народу, створюється базовий (ресурсний) рівень культури, знань і досвіду. Передача інформації з покоління в покоління сприяє вертикальній ідентифікації людини на основі одержаних від навколишнього середовища знань, засвоєння традицій, звичаїв тощо. Тобто діють вертикальні генно-етно-середовищні механізми впливу – ті внутрішні та зовнішні інформаційні чинники, які творять пізнавальне духовно-інтелектуальне національне середовище і відповідне інформаційне поле впливу (навчання, виховання, наслідування тощо). У цьому контексті привертають увагу висновки російських учених С. Арутюнова і М. Чебоксарова, які розглядали проблеми розвитку етносів з позицій теорії комунікації. Науковці підкреслюють особливе значення міжпоколінної трансляції інформації – вертикальної форми репродукування традиційних знань – що забезпечує наступність і стабільність етнічної системи в часі [5, 8–31].

Горизонтальну форму продукування (творення) нових знань і модерної практики (на рівні одного покоління чи особи) реалізують системи вітчизняної науки, різні структури національних інноваційних центрів, творчо-інтелектуальні організації, пошукові групи.

Не важко помітити, що саме бібліотеки наразі здатні забезпечити обидва рівні підвищення духовної інформаційної мобільності нації. Нове звучання у зв'язку з реалізацією вертикальної форми передачі традиційних знань набуває одна з базових функцій біб-

ліотек – меморіальна, пов'язана зі збором і зберіганням інформації на документальних носіях. Навіть найменша бібліотека виступає до певної міри локальним хранителем колективної пам'яті людства, і цим визначається її роль у загальнокультурному процесі.

Бібліотека також активно бере участь у процесах ретрансляції культури, тобто передачі колективній пам'яті від людини до людини, від покоління до покоління, що багато в чому зближує її зі сферою освіти. Меморіальна і ретранслююча (освітня) функції бібліотек найповніше реалізуються в краєзнавчій роботі, у контексті процесу музеєфікації [6, 17–32] бібліотек, а також формування системи інформаційної підтримки освіти. Наразі здійснення меморіальної функції бібліотек передбачає і створення електронних документів шляхом переведення в електронний формат джерел, що вже існують на різних носіях, насамперед, паперових.

Горизонтальна ж форма продукування забезпечується розширенням спектру інформаційних послуг і продуктів, пропонованих бібліотеками населенню. На зміну традиційному бібліотечному, або бібліографічному обслуговуванню, тобто видачі документів або бібліографічних відомостей про них, приходять нові форми передачі інформації, здатні замінити першоджерела і заощадити час користувача. Дедалі більше уваги приділяється створенню фактографічних баз даних із соціальних, правових, економічних питань, щодо підприємницької діяльності чи культурного життя. Освоюються аналітичні методи переробки інформації, що зберігають смислові фрагменти документів (інформаційні дайджести, аналітичні добірки). Електронні технології дають змогу реалізувати комплексний підхід до розв'язання інформаційних завдань, у результаті чого споживач може отримати повний комплект різноманітних інформаційних матеріалів, включаючи мережеві та інтернет-ресурси з питання, що його цікавить.

Таким чином, базова інформаційна функція бібліотек пов'язана не лише з забезпеченням універсального доступу до інформацій-

них ресурсів суспільства, але набуває ресурсно-оцінного і ресурсно-орієнтуючого характеру. Орієнтація в інформаційних ресурсах – оцінка інформаційних ресурсів – доступ до інформаційних ресурсів – творення інформаційних ресурсів – така формула реалізації інформаційної функції бібліотек у сучасних умовах. Це, у свою чергу, лежить в основі тих інноваційних перетворень у змісті, організації, технології, формах і методах інформаційної діяльності бібліотек, які ми спостерігаємо сьогодні, і головне – в її кінцевих соціально значущих результатах.

Отже, беручи участь у процесах збору, зберігання, виробництва, розповсюдження і використання загальнодоступної суспільно значущої інформації, бібліотеки об'єктивно сприяють перетворенню її на цінний суспільний продукт, національний ресурс, від якого залежить стійкий розвиток нації. Причому роль бібліотек у зберіганні національних інформаційних ресурсів і забезпеченні суспільного доступу до них, з урахуванням використання інтернет-технологій, на думку експертів, неухильно зростатиме.

Список використаної літератури

1. *Лильо, Т.* Глобалізація і посткомунізм [Текст] / Т. Лильо // Актуальні проблеми журналістики: зб. наук. пр. – Ужгород, 2001. – С. 130–143; його ж. Глобалізація комунікаційного простору та національна ідентичність посткомуністичних суспільств: проблема узгодження // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повідом. шостої Всеукраїнської наук.-теорет. конф. 11–13 трав. 2000 р. – Львів, 2000. – С. 324–327.

2. *Мофа, С. О.* Еволюція національної самосвідомості та її роль в умовах глобалізації [Текст] / С. О. Мофа // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії / голов. ред. В. Г. Воронкова. – Запоріжжя: ЗДІА, 2003. – Вип. № 14. – С. 118–127; його ж. Національний суверенітет і державотворення в умовах глобалізації // Інтелект. Особистість. Цивілізація : тем. зб. наук. пр. із

соціально-філософ. пробл. / голов. ред. О. О. Шубін. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2003. – Вип.1, т. 2. – С. 243–253.

3. *Горовий, В.* Еволюція інформаційного виробництва в процесі глобальних суспільних трансформацій [Текст] / В. Горовий // Україна в глобалізованому світі : зб. наук. пр. – К., 2007.

4. *Вовканич, С.* «ДІМ» нації і глобалізаційні тенденції. Соціогуманістична компонента стратегії розвитку України [Текст] / С. Вовканич // Вісн. НАН України. – 2003. – № 4. – С. 48–54.

5. *Арутюнов, С. А., Чебоксаров, Н. Н.* Передача информации как механизм существования этносоциальных и биологических групп человечества [Текст] / С. А. Арутюнов, Н. Н. Чебоксаров // Расы и народы. Вып. 2. – М. : Наука, 1972. – С. 8–31.

6. *Brown, R., Davis-Brown, B.* The Making of Memory : the Politik of Archives, Libraries and Museums in the Construction of National Consciousness [Text] / R. Brown, B. Davis-Brown // History of the Human Sciences. – 98. – № 4.– P.17–32 (Браун Р., Девіс-Браун Б. Створення пам'яті: діяльність архівів, бібліотек і музеїв у формуванні національної свідомості).